

Het leed in de strijd

De publieke omroep en de schuldvraag over het conflict in de Gazastrook

Illustratie: Pom Jansen (2010)

Naam:	Willemien Rust
Studentnummer:	3192997
Periode:	Blok 4, 2010
Datum:	2 augustus 2010
Docent:	Vincent Crone
Onderdeel:	Scriptie (cursuscode 200400629)
Opleiding:	Master Film- en televisiewetenschap, Universiteit Utrecht

Het leed in de strijd

De publieke omroep en de schuldvraag over het conflict in de Gazastrook

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding	pagina 2
2. Theoretisch kader	pagina 4
3. Corpus en methode	pagina 7
4. Wat is de schuldvraag?	pagina 9
5. Wat wordt er over schuld gezegd?	pagina 11
5.1 Morele discussie	pagina 11
5.2 Militaire discussie	pagina 14
5.3 Politieke discussie	pagina 16
6. Door wie wordt er over schuld gesproken?	pagina 19
6.1 Getuigen	pagina 19
6.2 Deskundigen	pagina 22
6.3 Politici	pagina 25
7. David versus Goliath	pagina 28
8. Bibliografie	pagina 32

1. INLEIDING

‘ Hamas, Hamas, Joden aan het gas’. Deze leus werd geroepen tijdens één van de demonstraties in Nederland tegen het geweld van het Israëlijsche leger¹ op de Gazastrook, waarin vele slachtoffers onder de Palestijnse burgerbevolking waren gevallen. Onder andere SP kamerlid Harry van Bommel nam deel aan de demonstratie als steunbetuiging voor de lijdende burgerbevolking. Hij distantieerde zich van de uitspraak die demonstranten uit de groep geroepen hadden, nadat er ophef over ontstond in het publieke en politiek debat. Hij riep wel op tot een ‘Intifada’, een opstand tegen de bezetter². De politicus maakte hiermee duidelijk een politiek standpunt, waarin hij opkwam voor de kant van de Palestijnen binnen het conflict.

Tussen eind december 2008 en eind januari 2009 heeft de Nederlandse publieke omroep bericht over de escalatie van het voortdurende Palestijns-Israëlijsch conflict. De Gazastrook was het terrein waarop een drieweekse strijd werd gevoerd met geweldsaanvallen vanuit het Israëlijsche leger en vanuit de Islamitische, politieke, militante beweging Hamas. Er zijn verschillende verhalen over wie de aanval is begonnen. Een visie behoudt dat Hamas de wapenstilstand die in juni 2008 door bemiddeling van Egypte was gemaakt, niet wilde verlengen en dat zij toen met raketbeschietingen Israël begonnen te bestoken³. Een andere visie behoudt dat Israël het bestand niet heeft gerespecteerd door al tijdens het bestand geweld te gebruiken tegen Hamasleden in de Palestijnse gebieden, waardoor het Gaza-conflict al eerder gaande was⁴. In de escalatie van het conflict zijn er in het gevecht honderden burgerslachtoffers gevallen aan Palestijnse zijde in de Gazastrook en enkele militairen aan Israëlijsche zijde. Het geweld en de daaraan verbonden schade heeft uiteindelijk een wapenstilstand doen besluiten.

Het grote slachtofferleed onder de burgerbevolking in de Gazastrook heeft tot veel verontwaardiging geleid in zowel de media als de politiek. In de berichtgeving van de publieke omroep en tevens in het politieke debat dat hier onderdeel van uitmaakt, is in deze periode veel gesproken over wie er schuld heeft aan het slachtofferleed en de schade die er in de Gazastrook berokkend is. Aan de ene kant wordt gesteld dat Israël het geweld niet enkel zou hebben ingezet om raketbeschietingen van Hamas te vergelden, maar tevens om de burgerbevolking in het

¹ De officiële benaming is in het Engels ‘Israel Defense Forces’, oftewel het Israëlijsche defensieleger. In dit onderzoek gebruik ik de benaming ‘Israëlijsche leger’.

² ‘Van Bommel: Intifada, Palestina vrij!’ *Elsevier.nl* Januari, 2009. 01-08-2010.

<http://www.elsevier.nl/web/10218351/Nieuws/Nederland/Van-Bommel-Intifada,-Palestina-vrij.htm?rss=true>.

³ Bijvoorbeeld uitgesproken door Joel Voordewind in: *NOVA/Den Haag Vandaag*. VARA, NOS, NPS. 7 januari 2009 (B5)

⁴ Bijvoorbeeld uitgesproken door Mouin Rabbani, *NOVA/Den Haag Vandaag*. NPS. 14 januari 2009 (B8)

gebied aan te vallen. Daarentegen wordt gesteld dat Hamas vanuit burgerplekken raketten op Israël lanceert en de Palestijnse burgers hierin als schild gebruiken. Er wordt een schuldvraag behandeld wie er schuldig is aan het leed dat in deze strijd is veroorzaakt.

De schuldvraag is een vraag die de consequenties van een gebeurtenis onderzoekt, waarin wordt gekeken naar wie de dader is van het leed van een slachtoffer. De bepaling van een dader en een slachtoffer kan leiden tot partijdigheid voor één van de zijden van het conflict. De partij die als slachtoffer bepaald wordt, kan steun verwachten en de partij die als dader bepaald wordt, kan een veroordeling verwachten. Aangezien het behandelen van de schuldvraag leidt tot een positiebepaling van de buitenstaande partij in het conflict, rijst de vraag hoe de publieke omroep hiermee omgaat. Zij hebben namelijk de publieke taak om zowel de veelzijdigheid van het nieuws te laten zien als de diversiteit van het publiek te waarborgen door zoveel mogelijk mensen aan te spreken. Vanuit deze visie leveren maatschappelijke conflictsituaties als onderwerp van de berichtgeving frictie op in de journalistieke keuzes. Van de journalistiek mag verwacht worden dat eenzijdigheid wordt vermeden en het conflict zo neutraal mogelijk behandeld wordt. Echter, volledige objectiviteit is niet haalbaar. Bovendien moet de berichtgeving niet uitmonden in een wanorde aan informatie die niet meer begrijpelijk is voor het publiek.

Dit geldt tevens voor de politiek. Zij hebben als representant van de samenleving de taak om situaties vanuit verschillende perspectieven te bekijken door vanuit onderhandeling van deze op politiek niveau tot een weloverwogen standpunt te komen. Een discussie over schuld is hierin gevoelig, omdat het tot landelijke politieke steun voor de slachtofferpartij en een veroordeling van de daderpartij in het conflict kan leiden. Een bepaling van dader en slachtoffer sluit perspectieven uit in de wijze waarop er naar het conflict gekeken kan worden en kan daarmee een beperking vormen voor de politieke houding van het conflict. Deze frictie tussen het waarborgen van verschillende perspectieven en een vraag die positiebepaling herbergt, heeft de aanleiding gevormd voor mijn onderzoek over de vraag hoe de publieke omroep en de politiek de schuldvraag behandelen in de periode van het drieweekse conflict in Gaza.

2. THEORETISCH KADER

In wetenschappelijk onderzoek naar de berichtgeving in de media over wereldwijde maatschappelijke conflicten, waaronder het Palestijns-Israëliësch conflict, wordt vaak het begrip *framing* aangehaald. William Gamson definieert het begrip *framing* als: ‘A central organizing idea for making sense of relevant events and suggesting what is at issue.’⁵ *Framing* kan hier vanuit beschouwd worden als de wijze waarop gebeurtenissen door de media gecentreerd worden rondom een bepaald idee om te duiden wat er aan de hand is. Gamson koppelt *framing* aan de wijze waarop politieke conflicten worden behandeld. Gadi Wolfsfeld bouwt voort op Gamsons definitie van *framing* in zijn onderzoek naar de behandeling van politieke conflicten in de media⁶. Hij betoogt dat *framing* een manier is om via de media politieke conflicten uit te vechten. Hij onderzoekt hierbij onder andere het Palestijns-Israëliësch conflict, specifiek de eerste Intifada in 1987.⁷ De berichtgeving wordt onderzocht vanuit voorafgestelde kenmerken, zoals gebruikte metaforen, beelden, onderwerpen die aan bod komen, die voor een bepaald frame pleiten. Hij beschrijft dat in de berichtgeving meerdere frames met elkaar in strijd zijn en dat het frame dat het meest vertegenwoordigd is in de berichtgeving de maatschappelijke en met name politieke steun wint.

Tamar Liebes heeft eveneens onderzoek gedaan naar het Palestijns-Israëliësch conflict in de Amerikaanse en Israëliëse mediaberichtgeving waarin zij frametheorie aanhaalt⁸. Liebes betoogt dat *framing* in de berichtgeving de werking van hegemonie, het ideeënsysteem van de dominante cultuur⁹, duidt. De journalistiek hanteert verschillende *framing* mechanismen¹⁰, standaard werkwijzen die een frame creëren, om een berichtgeving te brengen die door de hegemonie bepaald is.

Frametheorie kan gerelateerd worden aan mijn onderzoek naar de behandeling van de schuldvraag betreffende het Gaza-conflict. Hier wordt eveneens onderzoek gedaan naar de wijze

⁵ Gamson, W. A. en Modigliani. ‘A Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach.’ In: *The American Journal of Sociology*, Vol.95, No. 1, juli 1989, p. 3.

⁶ Wolfsfeld, G. *Media and Political Conflict. News from the Middle East*. Cambridge University Press, 1997

⁷ Wolfsfeld 1997: p. 141-168.

⁸ Liebes, T. *Reporting the Arab-Israeli Conflict: How Hegemony Works*. London: Routledge, 1997

⁹ Deze definitie van hegemonie heb ik op beknopte wijze ontleend aan de definitie die Liebes geeft in referentie naar Raymond Williams: ‘the internalization of a lived system of meanings and values of a dominant culture through which people experience reality and see themselves’. Liebes 1997: p. 1.

¹⁰ Liebes 1997: p. 70-79.

van berichtgeving en daaruit worden conclusies getrokken over de journalistieke en maatschappelijke houding ten opzichte van het Palestijns-Israëliësch conflict. Liebes biedt interessante inzichten in de wijze van berichtgeving, waaraan ik zal refereren in mijn analyse van de behandeling van de schuldvraag. Hier zal ik later op terugkomen. Echter, zij geeft de berichtgeving de betekenis mee dat deze via *framing* de hegemonie van het land duidt. In *framing* gaat het om een selectie van onderzoeksmateriaal op basis van een sociaal-cultureel gestelde context die het frame bepaalt. Vanuit dat frame wordt vervolgens betekenis aan de berichtgeving toegekend.

In mijn onderzoek naar de wijze waarop de berichtgeving de schuldvraag behandelt, wil ik echter niet vanuit structuren kijken die hun grondslag hebben in een vooraf bepaalde sociaal-culturele context. Ik wil juist onderzoeken naar wélke structuren de berichtgeving behoudt en hoe deze de journalistieke en maatschappelijke, politieke houding van dat moment duiden. De wijze waarop deze structuren met elkaar verbonden worden binnen de berichtgeving, kunnen namelijk inzicht bieden in het proces van journalistieke en tevens maatschappelijke betekenisgeving over een onderwerp. Deze visie baseer ik op theorie van Michel Foucault over het begrip ‘discours’. Een eenduidige definitie van ‘discours’ is niet voorhanden en het begrip wordt op uiteenlopende wijze in onderzoek besproken, maar de visie van Foucault op het begrip ligt vaak aan de basis hiervan. Foucault schrijft over discours het volgende:

[...] a group of statements in so far as they belong to the same discursive formation [...]; it is made up of a limited number of statements for which a group of conditions of existence can be defined.¹¹

Het discours kan vanuit deze visie beschouwd worden als het geheel van ‘statements’ die een netwerk van regels vormen, waarmee uitspraken in de sociale praktijk betekenis krijgen. Het organiseren van deze ‘statements’ om tot een betekenis te komen, de ‘discursieve constructie’, is een maatschappelijke kadering die het discours uitmaakt. De betekenis van de verschillende ‘statements’ wordt in wisselwerking weer bepaald door de ‘regelmatigheden’¹² van een bepaalde discursieve constructie die deze ‘statements’ groeperen. Het is de discursieve constructie die binnen de grenzen van het discours een bepaalde betekenis construeert over een onderwerp.

¹¹ Foucault, M. *The Archaeology of Knowledge. And the Discourse on Language*. Vert. A. M. Sheridan Smith. New York: Vintage Books, 2010: p. 117

¹² Foucault: p. 144.

Hierbij is het van belang wie kan spreken, wanneer en waar. Mensen krijgen binnen de discursieve constructie een bepaalde positie als 'subject' waarmee de maatschappij begrepen kan worden. Welke positie mensen binnen het discours verkrijgen en innemen is bepaald door de machtswerking van de regulering binnen het discours.

De discursieve constructie is een sociale, maatschappelijke praktijk welke continu in beweging is, waardoor het discours geen vaste vorm heeft. Foucault vervolgt hierover zijn visie op discours: 'Discourse in this sense is not an ideal, timeless form that also possesses a history [...] it is, from beginning to end, historical – a fragment of history [...]'¹³ Het discours kan vanuit deze opvatting gezien worden als een momentopname binnen de geschiedenis. Het is een overkoepelend geheel dat binnen een bepaalde plaats en tijd verschillende maatschappelijke uitspraken samenbrengt op basis van overeenkomstige elementen.

Een discoursanalyse biedt de mogelijkheid om deze geconstrueerde samenhangende structuur binnen de diversiteit van uitspraken bloot te leggen, evenals de historische en culturele veranderlijkheid daarvan. Er kan inzicht worden verkregen in de betekenis die wordt gegeven aan maatschappelijke praktijken binnen een bepaalde tijdsperiode en plaats. Dit is een geschikte analyse in dit onderzoek naar de wijze waarop de schuldvraag wordt behandeld. Hiermee kan ik de betekenisgeving van de journalistiek en de politieke opinie over het conflict vanuit de grote verscheidenheid aan uitspraken inzichtelijk maken.

De discoursanalyse zal ik verrichten aan de hand van theorie van Stuart Hall en Edward Saïd. Stuart Hall onderzoekt het begrip 'identiteit' als een culturele identiteit¹⁴, waarin identiteit gevormd wordt in de sociale praktijk en geen vast gegeven is. Hierin zijn de verschillen met de *ander* van belang voor de vorming van de identiteit van iemand *zelf*¹⁵. Hall refereert hiervoor naar Edward Saïd die in zijn boek 'Orientalism'¹⁶ spreekt over de het 'anders zijn' als onderdeel van de vorming van culturele identiteiten in de loop der geschiedenis. Hier zal ik in mijn analyse verder over uitweiden. In mijn onderzoek naar de berichtgeving worden er constructies van daders en slachtoffers gemaakt die de partijen in het Gaza-conflict betreffen. Om de verhouding tussen deze te begrijpen, is onderzoek vanuit theorie over de constructie van culturele identiteiten

¹³ Foucault: p. 117.

¹⁴ Hall, S. Cultural Identity and Diaspora'. In: *Colonial Discourse and Postcolonial Theory: A Reader*. Red. P. Williams and Laura Chrisman. New York: Columbia UP, 1994: p. 51-84

¹⁵ Hall, S. 'Who needs Identity?' In: *Questions of Cultural Identity*. Red. S. Hall en P. du Gay. London: SAGE Publication Ltd., 2005: p. 1-17

¹⁶ Saïd, E. *Orientalism*. London: Penguin Books, 2003

en het daaraan verbonden ‘anders zijn’ geschikt. Om de wijze waarop deze constructies tot stand komen te onderzoeken, zal ik tevens refereren aan het onderzoek van Tamar Liebes naar de wijze van berichtgeving in de Amerikaanse en Israëlische media specifiek over de eerste Intifada.

3. CORPUS EN METHODE

Om te onderzoeken hoe de schuldvraag wordt behandeld, heb ik eerst alle programma’s van de publieke omroep bekeken die het geëscaleerde conflict in de Gazastrook behandelden. Dit betreft de periode tussen 27 december 2008 en 28 januari 2009. Aangezien de meningen verschillen over de precieze aanleiding van het Gaza-conflict is er geen duidelijke afbakening van het begin en het eind van het geëscaleerde conflict. Ik heb er daarom voor gekozen de aaneengesloten periode te selecteren waarin de publieke omroep veel aandacht schonk aan het conflict in de Gazastrook. De uitzendingen die minder dan vier minuten tijd besteedden aan het conflict heb ik buiten de selectie geplaatst, omdat deze te weinig materiaal boden voor onderzoek.

De schuldvraag zelf bleek niet letterlijk benoemd te worden. Het is een proces van weging tussen uitspraken over schuld die in de programma’s tot uiting komen. Hier zal ik in hoofdstuk 4 ‘Wat is de schuldvraag’ op terugkomen. Om dit verder te onderzoeken heb ik die passages en citaten uit de uitzendingen getranscribeerd waar uitspraken over schuld worden gedaan (zie bijlage ‘transcripten’). Dit betreft de gedeelten waar beschuldigingen en verdedigingen gemaakt worden ten opzichte van slachtofferleed. Dit maakte het corpus dermate groot dat ik een beperking heb gemaakt tot de actualiteitenrubrieken van de publieke omroep, *NOVA/Den Haag Vandaag*, *Netwerk*, *Een Vandaag* en de dagelijkse actualiteiten talkshows van de publieke omroep, *Pauw en Witteman* en *Goedemorgen Nederland*. Deze laatste twee talkshows gebruik ik als ondersteuning enkel gericht om het politieke referentiekader te vergroten, aangezien politici vooral in deze programma’s aan het woord komen. De actualiteitenprogramma’s richten zich op de actualiteit en zijn dagelijks te volgen, waarmee ze een belangrijke informatiebron voor de samenleving zijn om het conflict te kunnen volgen. Om alle programma’s in kaart te brengen, heb ik een overzicht gemaakt dat per uitzending aangeeft wat er wordt besproken en wie er aan het woord komen (zie bijlage ‘corpus’)

Vanuit de transcripten over schuld heb ik een discoursanalyse verricht door in eerste instantie te kijken naar wat er over schuld wordt gezegd en vervolgens te kijken door wie er over

schuld wordt gesproken. Hiermee heb ik getracht de onderliggende structuren in de behandeling van de schuldvraag bloot te leggen. Voor de uitwerking van de vraag wat er over schuld wordt gezegd, heb ik drie schuldthema's onderscheiden: een militaire discussie, een morele discussie en een politieke discussie. Deze thema's behandelen schuld met argumenten respectievelijk vanuit moraliteit, militaire deskundigheid en politiek onderhandeling. Ik heb de drie thema's uitgewerkt en geïllustreerd met citaten en passages uit de transcripten. De passages en citaten die ter illustratie in de tekst verwerkt zijn, heb ik gecodeerd (A1, A2, etc. t/m E1). De codes zijn verwerkt in de corpusbijlage, zodat daar uit opgemaakt kan worden uit welke uitzending de stukken tekst afkomstig zijn.

Vervolgens heb ik onderzocht hoe er over schuld wordt gesproken in deze thema's, door te kijken vanuit wie er wordt gesproken. Het is voor onderzoek naar de behandeling van de schuldvraag door de publieke omroep van belang om te kijken naar wie er spreekt. Dit is namelijk bepalend voor de betekenis die vanuit het discours gevormd wordt. In de berichtgeving komen niet enkel de partijen binnen het Gaza-conflict aan het woord, maar tevens 'buitenstaanders' die niet direct in het conflict vermengd zijn. Hierin zijn drie groepen te onderscheiden: getuigen, deskundigen en politici. Binnen de drie discussies worden de uitspraken over schuld bepaald door deze drie groepen. De morele discussie wordt voornamelijk gevormd door getuigen, zowel slachtoffers als ooggetuigen van de situatie in de Gazastrook. De militaire discussie wordt gevormd door deskundigen op defensiegebied, niet enkel vanuit professie, maar ook autoriteiten die spreken vanuit militaire expertise. Tot slot wordt de politieke discussie voornamelijk gevoerd door Nederlandse politici. Ik heb onderzocht hoe deze groepen sprekers zich tot elkaar en tot de uitspraken die ze maken verhouden. Dit met als doel om inzicht te krijgen in de structuren die worden gevormd, ofwel de discursieve constructie, van het discours. Vanuit de analyse trek ik vervolgens conclusies over de wijze waarop de schuldvraag wordt behandeld in de berichtgeving en wat dit zegt over de journalistieke en politieke houding in het conflict.

4. WAT IS DE SCHULDVRAAG?

Om de schuldvraag te onderzoeken, zal ik eerst uitweiden over hoe de schuldvraag beschouwd kan worden. De schuldvraag betreft de vraag wie er schuld heeft aan de consequenties voor een slachtoffer van een bepaalde gebeurtenis. Deze vraag wordt niet letterlijk in de programma's gesteld, maar komt tot uiting in de beschuldigingen die in de berichtgeving gemaakt worden en de verdedigingen daartegen. De beschuldiging is de bepaling van een dader die verantwoordelijk is voor het leed van een slachtoffer. De verdediging daartegen is het weerleggen van daderschap en/of slachtofferschap. De antwoorden op de vraag wie schuldig is en wie onschuldig is aan welk leed vormen de schuldvraag. Ik zal dit verduidelijken aan de hand van de volgende twee citaten uit *Een Vandaag* en *NOVA* over de situatie in de Gazastrook. In het eerste citaat benoemt verslaggever Khaled Lubbad van Ramattan TV, een Palestijnse televisiezender, Israël als dader van het slachtofferleed van de Palestijnse burgers. Hij stelt dat het Israëliëse leger beschietingen verricht op de burgers in de Gazastrook in plaats van op militanten van Hamas (C2). In het tweede citaat wordt door de ambassadeur van Israël, Harry Kney-Tal, Hamas als dader van het slachtofferleed benoemd. Hij stelt dat Hamas Palestijnse burgers als schild gebruikt door vanuit burgerplekken het Israëliëse leger met mortiervuur aan te vallen (B6).

Presentator: Vandaag weer veel slachtoffers, minstens 20.

Lubbad: De Israëliëse tanks en straaljagers schieten niet op de militanten. De Israëli's schieten op iedereen in de Gazastrook, behalve op de militanten.

Presentator: Ze weten dus niet waar de Hamasstrijders zitten?

Lubbad: Ze weten niet waar Hamas zit. Hamas is niet op de straten. Ze schieten op iedereen behalve Hamas. Ze doden wel burgers en kinderen. Op de beelden zag je hoe er kinderen werden gedood. Burgers, vrouwen en bejaarden worden hier gedood.¹⁷

Harry Kney-Tal: Nee. Nogmaals, we hebben sterke bewijzen dat twee strijders het mortiervuur openden tegen onze troepen vanaf een muur op het schoolterrein. We hebben de namen van de doden. Dat is niet de eerste keer, ze gebruiken burgers als menselijk schild en plaatsen hun militaire uitrusting tussen de burgerbevolking.¹⁸

Er worden hier twee verschillende beschuldigingen gemaakt welke tegenstrijdige beweringen over schuld behouden. In het ene verhaal krijgt Israël de schuld, omdat ze het geweld op

¹⁷ *Een Vandaag*. TROS 5 januari 2009

¹⁸ *NOVA/Den Haag Vandaag*. NPS. 8 januari 2009

burgerdoelen gericht hebben en niet op Hamas. Hamas is niet aanwezig op de plekken die beschoten worden, maar enkel Palestijnse burgers. Israël is hierin de dader van het slachtofferleed onder de Palestijnen in de Gazastrook. In het andere verhaal wordt gesteld dat het geweld wel degelijk op Hamas gericht is. De burgers worden geraakt, omdat Hamas zich verschuilt achter burgerdoelen en daar vanuit het Israëlische leger beschiet. Hamas zet de burgers in als schild waardoor zij de dader van het slachtofferleed zijn en dader van de beschietingen op het Israëlische leger. De schuldvraag in de berichtgeving wordt gevormd door tegenstrijdige beschuldigingen wie de dader van het slachtofferleed is. Het ene verhaal over schuld verwerpt het andere verhaal over schuld. Als namelijk Hamas geschoten heeft vanuit de burgerdoelen, is de beschuldiging dat Israël het enkel op burgers gemunt heeft niet gegrond. Als Hamas daarentegen niet te zien is op die plekken, is de beschuldiging dat Hamas burgers als schild gebruikt en vanuit die doelen schiet niet gegrond. Dat wat vanuit het ene verhaal een beschuldiging is, is tevens vanuit het tegengestelde verhaal een verdediging. In dit voorbeeld wordt het daderschap weerlegd door een andere dader aan te wijzen voor het slachtofferleed aan Palestijnse zijde. Het slachtofferschap wordt daarnaast ook weerlegd. Als Hamas aanwezig is en het Israëlische leger beschiet, is deze het slachtoffer van de daden van Hamas. Als Hamas niet aanwezig is, zijn de Palestijnse burgers het slachtoffer van de daden van het Israëlische leger.

De schuldvraag is het proces van weging tussen de verschillende verhalen over schuld. Het is een onderhandeling over schuld, waarin de vraag centraal staat welk verhaal over schuld meer betekeniswaarde krijgt. De afhankelijkheid van de antwoorden, de verhalen over wie er schuld heeft, maakt de schuldvraag veranderlijk. Het zijn verhalen die vanuit de maatschappij verteld worden en aangezien deze veranderlijk is binnen cultuur en historie, is de schuldvraag die ontstaat aan de hand van deze verhalen eveneens veranderlijk. De schuldvraag zal om deze reden dan ook onderzocht moeten worden vanuit de vraag hoe er over schuld wordt gesproken binnen de afgebakende periode van de berichtgeving. Op deze manier kan er inzicht verkregen worden in wat de journalistieke en politieke positie behoudt ten opzichte van het Gaza-conflict.

5. WAT WORDT ER OVER SCHULD GEZEGD?

In de actualiteitenprogramma's zijn er drie thema's te onderscheiden die vanuit een verschillend perspectief uitspraken over schuld doen. Er is sprake van een morele, een militaire en een politieke discussie.

5.1 Morele discussie

In de berichtgeving over het conflict is er sprake van een morele discussie, waarin de argumentatie gevormd wordt door normatieve waarden over wat 'goed' en 'kwaad' handelen is. Het leed van de burgerslachtoffers in dit conflict staat hierin centraal. Er wordt een beschuldiging aan Israël gemaakt dat het Israëlische leger moreel verwerpelijk is gezien het leed dat de Palestijnse burgers wordt aangedaan. Israël wordt verweten dat het leger grof geweld inzet op burgerdoelen, terwijl ze daar geen legitieme reden voor hebben, waardoor er mensen onschuldig lijden. Er wordt beweerd dat Hamas niet op de aangevallen doelen aanwezig was en dat het enkel onschuldige Palestijnse burgers betrof. Een Palestijns slachtoffer uit de Gazastrook geeft dit aan (C4):

Zakariya Afama: We werden verrast door de Israëlische luchtmacht. Ze hadden pamfletten uitgeworpen. Dat hadden ze al eerder gedaan. Je mocht geen Hamasstrijders huisvesten en geen wapens in huis hebben. Anders was je zelf verantwoordelijk.

Interviewer: Hadden jullie wapens thuis?

Afama: Nee, dat hadden we niet. Op hun pamfletten stond: "verlaat uw huis voor uw eigen veiligheid. We zitten achter Hamas aan. Dat zijn terroristen." Ik heb mijn kinderen bij elkaar geroepen. Ik zei: "wees niet bang, ze schieten niet op ons, maar op terroristen. Ze schieten op mensen met wapens, die hebben wij niet." Mijn gezin bestaat uit acht personen plus mijzelf. En ineens beschieten ze ook mijn huis.¹⁹

De verklaring suggereert dat Israël zich niet aan de afspraken houdt door onschuldige gezinnen met kinderen te beschieten. Het trekt de integriteit van Israël in twijfel doordat de wijze waarop geweld wordt gebruikt niet doelgericht lijkt op Hamas, omdat deze er zo verklaard niet is.

Daarbij geven de pamfletten al aan dat de beschietingen op hun huis hoe dan ook zullen plaatsvinden en ze sowieso zullen moeten vluchten, of Hamas daar nu is of niet. Hamas wordt letterlijk afwezig gesteld en daarmee buiten de discussie over schuld geplaatst. In de enkele

¹⁹ *Een Vandaag*. AVRO. 8 januari 2009

gevallen dat zij door getuigen worden aangehaald worden zij als steun van de burgerbevoking beschouwd in de wederopbouw van de getroffen gebieden.²⁰ Zonder Hamas als doelwit, blijven enkel de Palestijnse burgers over als doelwit. Hamas zit volgens deze verklaringen niet op burgerplekken, maar ook al zou dit wel het geval zijn, dan is het alsnog de vraag of het Israëlische leger überhaupt met dit geweld mag aanvallen met de wetenschap dat dit levens van onschuldige burgers zal kosten. Het is vanuit dit perspectief geen zelfverdediging van Israël om het geweld van Hamas in te dammen, maar het is een aanval op de mensheid, op de Palestijnse burgers in de Gazastrook. Zij worden in het nauw gedreven door het groot militair geweld en kunnen geen kant op. Het beschrijft een marteling van de burgers, waarbij Israël Hamas als een excuus inzet om de bevolking in de Gazastrook onder vuur te kunnen nemen. Een gewonde Palestijnse politieagent uit de Gazastrook, Atef Abu Sido, benoemt dit letterlijk (A3):

De Joden willen hun misdaden verhullen. Ze beweren dat zowel de scholen als de moskeeën waar de mensen toevlucht hebben genomen nadat hun huizen verwoest zijn, dat van daaruit raketten worden afgevuurd. Onder dat voorwendsel vallen ze die scholen aan.²¹

Israëliërs (hier: ‘de Joden’) worden als leugenaar beschouwd doordat ze onder valse voorwendselen het geweld op de burgers richt. Er wordt beweerd dat het Israël niet gaat om het bestrijden van Hamas, maar om de burgers moedwillig leed aan te doen. Deze beschuldiging op basis van morele verwerpelijkheid door het moedwillig toedoen van mensenleed door Israël, wordt bekrachtigd door een medewerker van de Verenigde Naties, Johanne van Dijk. Ze staat als hulpverlener de slachtoffers van het conflict in de Gazastrook bij en vertelt als getuige over de situatie van de burgers (A5):

Johanne van Dijk: Zoals je ziet is er heel weinig over van wat hier was. Ongeveer 5600 mensen wonen hier, dat zijn zo’n 900 tot 100 families. Een volledige gemeenschap weggevaagd.

Voice-over: Het Israëlische leger heeft de huizen beschoten en daarna met bulldozers platgewalst. Johanne vertelt het verhaal van twee vrouwen die wilden vluchten.

Van Dijk: Met een witte vlag zijn ze hun huis uitgetrokken, maar ze zijn ter plekke neergeschoten. De lichamen hebben daar nog zestien dagen ofzo gelegen.

²⁰ Bijvoorbeeld in *Netwerk*. NCRV. 23 januari 2009 (A5)

²¹ *Netwerk*. EO. 13 januari 2009

Interviewer: Je werkt natuurlijk voor de VN. Je moet onafhankelijk zijn. Is dat in zo'n soort situatie niet heel erg moeilijk om niet ook enorm boos te worden?

Van Dijk: Uhm, het is heel triest wat hier gebeurd is, ja ja. Het aantal slachtoffers dat er gevallen is.

Interviewer: Is het dan niet moeilijk om onafhankelijk te blijven en neutraal, zoals van de VN wordt verwacht?

Van Dijk: Ik doe mijn best. Ik doe mijn best, want dat is inderdaad, uh, ja, het is duidelijk wat hier gebeurd is.²²

Van Dijk spreekt verder niet uit, wat er dan 'duidelijk' gebeurd is. Het citaat wordt gevolgd door beelden van de ravage en een slachtoffer die vertelt hoe haar huis is verwoest. De gebeurtenissen die ze wel beschrijft betreft het verhaal dat het Israëliëse leger burgers neerschiet die met een witte vlag van overgave hun huis uitkwamen. Het doden van deze onschuldige Palestijnse vrouwen en vervolgens de lichamen weken laten liggen, vormt een argument dat Israël de burgers bewust kwaad doet en niet vanuit zelfverdediging handelt. Dat de vrouwen zich overgaven en toch worden neergeschoten getuigt niet van doelgericht militair beleid om een aanvallende Hamasbeweging te treffen, noch welwillendheid om mensen te laten leven. Daarnaast is het Israëliëse leger vanuit deze verklaring niet bereid om nazorg te verlenen door zorg te dragen voor de dode lichamen, waardoor het leger eveneens niet veel waarde lijkt te hechten aan de Palestijnse mens. Vanuit haar verhaal over wat voor leed deze mensen is aangedaan, kan het militaire handelen als moreel verwerpelijk beschouwd worden op basis van de gedachte dat je zoiets een mens niet aandoet. De wijze waarop Israël met de burgers omgaat, is vanuit dit verhaal bezien een onmenswaardige behandeling van de burgers. De situatie van de mensen is dermate zorgelijk dat zelfs een onafhankelijke organisatie als de VN moeite heeft om neutraliteit te bewaren en niet 'boos' te worden op Israël.

De verhalen geven aan dat Israël bepaalde grenzen overschrijd in zijn militaire handelen. Het zijn morele grenzen die bepalen dat de mens niet onnodig mag lijden. Een hulpverlener van een Palestijnse vredesorganisatie Ahmed Bustami spreekt zich uit over de lijdende mens (A1):

Het is een oorlogsmisdaad. Ik kan er geen ander woord voor bedenken. Een oorlogsmisdaad tegen de mensheid, niet alleen tegen de Palestijnen. Niet alleen Israël is daar verantwoordelijk voor, ook de Europese regeringen en de Amerikaanse regering moeten een eind maken aan deze afslachting van de mensen in Gaza.²³

²² *Netwerk*. NCRV. 23 januari 2009

²³ *Netwerk*. NCRV. 2 januari 2009

Israël wordt ervan beschuldigd dat zij de normen van menswaardigheid niet naleeft door zonder geldige reden, onder valse voorwendselen, een bevolking onmenselijk te behandelen en te pijnigen. De beschuldiging gaat niet zozeer om geweld, maar om de legitimiteit van het gebruikte geweld. Vanuit de getuigenverklaring is de handelswijze van het Israëlische leger niet legitiem omdat Hamas er niet is en een groot aantal burgers getroffen wordt, waarmee de reden voor een daad van zelfverdediging van Israël onderuit wordt gehaald. Het handelen wordt hier beschouwd als onschuldige mensen doelbewust leed aandoen, waarbinnen de waardigheid van de mens wordt geschonden. De schuld zit in het door de getuigen gestelde gebrek aan morele menselijke waarden van Israël in zijn militaire optreden.

5.2 Militaire discussie

In de berichtgeving over de schuldvraag wordt naast een morele tevens een militaire discussie gevoerd. Hierin wordt een beschuldiging aan Hamas gemaakt vanuit uitspraken over het militaire beleid van Israël. Hamas wordt als schuldige aangewezen in de bewering dat zij raketaanvallen plegen op Israël en dat Israël zich daartegen verdedigt. Echter, de beschuldiging is hier niet zozeer gericht op een slachtofferschap van Israël, maar betreft de handelswijze van Hamas ten opzichte van de Palestijnse burgers in de Gazastrook. Hamas wordt ervan beschuldigd dat ze in hun aanvallen op Israël de Palestijnse burgers als schild inzetten. Er wordt gesteld dat Hamas zich verschuilt en zijn artillerie opslaat in publieke ruimten en privéhuizen die met Palestijnse burgers bevolkt zijn, om van daaruit raketten op Israël te lanceren en het Israëlische leger te beschieten. Het Israëlische leger pleegt vervolgens een vergelding op die plekken en treft daarbij de Palestijnse burgerbevolking. Er wordt beweerd dat dit een oorlogstactiek van Hamas is. Die tactiek behoudt dat Hamas doelbewust burgers als schild inzet waardoor de beelden van het veroorzaakte leed wereldwijd via de media vertoond worden en Israël hiervan de schuld krijgt. Hamas probeert via het leed van de burgers politieke steun van andere landen te krijgen in het conflict, door een beroep te doen op de afkeur van het geweld dat Israël gebruikt gezien het mensenleed dat erdoor ontstaat. Zo vertelt defensiedeskundige Rob de Wijk (A3):

Als ik leider van Hamas zou zijn, onder die omstandigheden, zou ik dat denk ik ook doen. Dan zou ik ook mijn wapendepots in uhm, moskeeën zetten. Dan zou ik ook mijn raketten vanuit die bevolkte gebieden lanceren. Natuurlijk doe je dat, want als er dan

repercussies zijn, als Israël gaat aanvallen, dan is het vrij logisch dat ze een vergelding zullen plegen tegen de plek waar die raketten vandaan af worden geschoten of waar ze vermoeden dat een bepaald commandocentrum in zit en dan automatisch tref je de burgerbevolking. Dat levert natuurlijk geweldige beelden op, met als gevolg dat je die politieke strijd tegen Israël behoorlijk aan het winnen bent.²⁴

Deze militaire redenering wijt het slachtofferleed aan Hamas, omdat Hamas een deze tactiek kiest waarin er burgerslachtoffers vallen aan Palestijnse zijde. De verantwoordelijkheid voor het leed ligt vanuit dit perspectief bij Hamas. Om het standpunt over de oorlogstactiek van Hamas te onderbouwen, wordt er beeldmateriaal vertoond als bewijs dat Hamas aanwezig is op plekken waar veel burgerbevolking is en daar vandaan schiet. In *Netwerk* laat de Israëlische ambassadeur Harry Kney-Tal beelden zien waarin het Israëlische leger opgeslagen wapens vindt in Palestijnse moskeeën en waarin op afstand te zien is dat er raketten worden afgevuurd vanuit een school in de Gazastrook. Daarnaast worden er beelden getoond van burgers die gegroepeerd worden door zo gezegd Hamasleden. Het volgende wordt erover gezegd (A3):

Voice-over: De ambassadeur stelt dat Hamas burgers als menselijk schild inzet en wapens opslaat in woonhuizen. Om ons te overtuigen van de werkwijze van Hamas, toont hij ons een aantal filmpjes.

Voice-over bij beelden: De ingang van een tunnel voor wapensmokkel onder een bed in een woonhuis. Hamas gebruikt de beschermde positie van godshuizen om raketten af te vuren uit een vluchtelingenkamp. Het laatste beeld van een raket, afgevuurd uit een school, wetend dat Israël normaal nooit op zo'n gevoelig doel schiet. Het bewijst de verwevenheid van de terroristische en civiele infrastructuur van Hamas.

Kney-Tal: Ze bewaren wapens in hun huizen en schieten ermee. Uit de woonkamer, de kelder of vanuit openbare gebouwen. Ze rekenen op een reactie van ons. Die zal dan burgers treffen en dan krijgt Israël de schuld. Dat doen ze met opzet.²⁵

De beelden dienen als bewijsmateriaal om het handelen van het Israëlische leger te kunnen rechtvaardigen. Bewijzen dat Hamas op die burgerplekken aanwezig is en daar vandaan raketten heeft afgevuurd op Israël en het Israëlische leger, rechtvaardigt de repercussies van het Israëlische leger als een daad van zelfverdediging. Het verhaal is dat Israël beschoten wordt, waardoor het Israëlische leger uit noodzaak de tegenaanval inzet. De slachtoffers die aan Palestijnse zijde daarbij omkomen, zijn voor Israël niet te voorkomen in de strijd tegen de aanvallen van Hamas die burgers als schild inzet. De rechtvaardiging wordt te meer duidelijk in

²⁴ *Netwerk*. EO. 13 januari 2009

²⁵ *Netwerk*. EO. 13 januari 2009

de beschrijving dat het Israëlische leger een expertisebeleid voert, gericht op de aanvallen van Hamas. Ze beweren dat het leger door hun expertise en jarenlange ervaring een voorzichtig doelgericht beleid weet te voeren, waarbij er weinig slachtoffers vallen en de burgers in de strijd tegen Hamas gespaard blijven. Dit wordt benoemd door de Israëlische militair historicus Martin van Crefeld in zijn reactie op de gevallen Palestijnse slachtoffers (B3):

Dat is helaas onvermijdbaar, maar daar is, moet ik nog iets zeggen, zijn tot nu ongeveer 500 pas in deze gedood, zelfs volgens de Hamas zelf, dat zijn alleen maar 25% civilisten. In vergelijking met andere oorlogen van die soort, eigenlijk zeer weinig. Niet voor niets komen militair deskundigen uit de hele wereld uitgestroomd om te zien hoe dat wordt gedaan²⁶.

Door het leed als beperkt aan te merken, wordt de handelwijze van het Israëlische leger gerechtvaardigd. De burgerslachtoffers die er alsnog vallen, worden als onvermijdelijk benoemd en de verantwoordelijkheid hiervoor wordt bij Hamas gelegd. Het leed is niet dermate ernstig dat het militair handelen verworpen moet worden. Het tegenovergestelde wordt gezegd: het leed is zo weinig dat de handelwijze geprezen wordt.

De militaire discussie vormt de beschuldiging dat Hamas vanuit dichtbevolkte gebieden raketten richting Israël afvuurt, waardoor zij als schuldig beschouwd worden aan het slachtofferleed van de Palestijnen. Deze beschuldiging aan Hamas wordt gevormd door argumenten die een rechtvaardiging voor het militaire geweld van het Israëlische leger behouden. Het militaire beleid is enkel gericht op de aanvallen van Hamas, waarin de burgers zoveel mogelijk gespaard worden.

5.3 Politieke discussie

De politieke discussie over schuld, betreft argumenten vanuit politieke onderhandeling van de verschillende belangen in het conflict. Centraal in de discussie staat het leed van de Palestijnse burgers dat door de hoeveelheid geweld van het Israëlische leger wordt veroorzaakt. Dit komt tot uiting in de discussie over het begrip ‘disproportionaliteit’. Disproportionaliteit is in deze discussie de notie dat het geweld op de burgerbevolking in Gaza dermate groot leed veroorzaakt, dat het niet in verhouding staat tot het geweld van Hamas op Israël en daarmee tot het leed dat

²⁶ NOVA/Den Haag Vandaag. VARA, NOS, NPS. 5 januari 2009

Hamas in Israël aanricht. Oud-premier Dries van Agt beschrijft de disproportionaliteit naar aanleiding van een beschieting van Israël op een Palestijnse politiepost (B1):

Dries van Agt: [...] Ze hebben toegeslagen in ieder geval om hun macht te laten zien. Het is allemaal deel van een langjarige politiek van intimidatie van het bezette volk.

Presentator: De reactie van vandaag is die proportioneel of buiten proportie?

Van Agt: Zo zeer buiten proportie dat ik moeite zou hebben om een vergelijkbaar voorbeeld te vinden in deze geschiedenis of welke andere. Kijk, de Israëli's hebben vandaag met hun luchtaanvallen 225 doden gemaakt, mensen omgebracht. Dat is tien maal zoveel, meer dan tien maal zoveel als de Palestijnen de Israëli's hebben gedood door middel van hun Kassamraketten, sinds begin 2004, in zoveel jaren.

Presentator: Hoe kwalificeert u dat dan?

Van Agt: Dit is zo ernstig disproportioneel dat de afmeting aanneemt van een waar oorlogsmisdaad.

Presentator: Een oorlogsmisdaad, dat zijn grote woorden.

Van Agt: Dat is het ook.²⁷

De 225 mensen die 'de Israëli's' op één dag hebben gedood, worden verhouden met het aantal Israëli's dat door de Palestijnen zijn gedood sinds 2004. Het aantal gedode Israëli's is tienmaal minder dan het aantal gedode Palestijnen. Het verschil in de hoeveelheid doden, de ernst van de consequenties van het geweld, bepaalt het militaire handelen van Israël als disproportioneel. Er wordt hier net als in de morele discussie een beroep gedaan op normen van menswaardigheid. Zo spreekt Van Agt over 'oorlogsmisdaden'. Het leed dat de onschuldige burgers moeten ondergaan door het geweld van het Israëli'sche leger voldoet niet aan deze norm en daarmee is het moreel verwerpelijk.

Het geweld op de burgers is volgens Van Agt tevens allemaal deel van de politiek van de bezetter Israël. De gestelde disproportionaliteit bepaalt Israël tot de onderdrukker die zijn macht uitoefent op de Palestijnse burgers door ze weg te jagen en te doden om het grondgebied toe te eigenen. Er wordt een beschuldiging aan Israël gemaakt, welke binnen een geopolitieke context geplaatst wordt. De Palestijnen worden als rechthebbende van het gebied bepaald en Israël moet deze rechten honoreren. Voormalig minister van Buitenlandse Zaken Hans van den Broek stelt het gedrag van Israël disproportioneel en verbindt dit eveneens aan een standpunt op geopolitiek niveau (D1):

²⁷ NOVA/Den Haag Vandaag. VARA, NOS, NPS. 27 december 2008.

Ik heb iets tegen het beleid van de Israëlische regering, wat volledig eenzijdig is, die volledig hun vrije wil, bij wijze van spreken, kunnen volgen, die aan geen enkel internationaal recht onderhevig zijn, dat constant schenden en dat ongestraft kunnen doen. [...] We zitten nu nog aan het begin van het proces. Als men ziet dat dit ook eigenlijk qua saldo alleen maar negatieve resultaten heeft, met een groot risico dat deze disproportionaliteit ook leidt tot verdere radicalisering en nog verder tot aanslagen leiden en al dit zo meer. Ja dan zal men er misschien toch een keer toe komen om te zeggen, Israël als je niet van plan bent om zelf nou op een gegeven ogenblik in de bezette gebieden de Palestijnse rechten ook een keer te honoreren, ja dan moet dat consequenties hebben voor onze samenwerking.²⁸

Het gedrag van Israël levert enkel negatieve resultaten op, waarmee Van den Broek de houding van Israël als bezetter van de Palestijnse gebieden veroordeelt. Israël zou niet zulk disproportioneel geweld moeten gebruiken, maar de Palestijnen in deze gebieden met rust moeten laten. Met andere woorden: Israël moet de Palestijnen op het gebied laten leven en daarmee moet Israël haar rol als bezettende en overheerser van het gebied inperken. Het is een verzoek tot inperking van de rechten van Israël op het gebied.

De politici die het militair handelen rechtvaardigen en het niet als disproportioneel beschouwen, benadrukken het geweld vanuit Hamas op Israël. Zij stellen dat Israël wel op deze manier móet handelen om zichzelf te verdedigen tegen de aanvallen van Hamas. Kamerlid Joël Voordewind vertelt in het gesprek met Mariko Peters over het geweld vanuit Hamas (B5):

Ik zeg dat ik begrip heb voor de situatie van Israël. Het is een soeverein land. Hun burgers worden aangevallen, de raketten komen steeds het land in. En ja op een gegeven moment... je moet je indenken dat dit al acht jaar plaats vindt, 6000 raketten gevallen op Israël, 800.000 mensen in dagelijkse angst van die beschietingen. En het feit dat er nog maar zo weinig Israëlische slachtoffers zijn gevallen, dat komt puur en alleen door het feit dat er zoveel schuilkelders zijn gebouwd, dat er zoveel alarmsystemen zijn om inderdaad op tijd weg te kunnen komen. Maar het doet niks af aan die 6000, 7000 raketten die dagelijks nog steeds op Israël komen.²⁹

Hij wijst op het feit dat er weinig slachtoffers aan Israëlische kant vallen, maar dat de aanpak van het Hamasleger niet minder groot is, noch het leed van de Israëlische bevolking. De duizenden raketten van Hamas op Israël jaagt de burgers angst aan. Er wordt dus tegen de beschuldiging van disproportioneel geweld ingegaan door net als in de militaire discussie Hamas te

²⁸ *Pauw en Witteman*. VARA, NPS, 5 januari 2009.

²⁹ *NOVA/Den Haag Vandaag*. VARA, NOS, NPS. 7 januari 2009.

beschuldigen. Het gaat in de politieke discussie echter meer om een beschuldiging van geweld vanuit Hamas waar Israël onder lijdt, dan om de beschuldiging dat Hamas verantwoordelijk is voor de Palestijnse burgerslachtoffers doordat ze deze inzetten als schild. Het argument van een oorlogstactiek is namelijk ook niet houdbaar binnen de discussie over disproportionaliteit. Zo zegt Mariëtte Hamer (D3):

Dat Israël op zichzelf het recht heeft om zich te verdedigen, alleen dat je je wel moet afvragen: hoe doe je dat? En waar ons grote punt zit, is dat er nu, zeg maar luchtaanvallen, maar ook vanaf de grond burgers die daar voor de rest ook niks aan kunnen doen het doelwit worden. Ik geloof dat het duizendste slachtoffer nabij is en daarvan zeggen we: dat vinden wij, om je op die manier als het ware zelfverdedigen, vinden wij buitenproportioneel. Daar geldt ook nog iets anders bij, want er wordt steeds gezegd: Israël verdedigt zich en Hamas zet als het ware die burgers als doelwit in. Nou zitten wij zelf in Uruzgan en nou hebben wij regels, dan zeggen we: als daar de Taliban burgers inzet als doelwit, dan schieten wij niet.³⁰

Het grote geweld dat het Israëlische leger gebruikt, wordt disproportioneel bevonden vanuit het leed dat onder de Palestijnse burgers wordt veroorzaakt door het geweld. Het slachtofferschap van de Palestijnen vormt de beschuldiging aan Israël dat hun militair handelen verwerpelijk en veroordeelbaar is.

6. DOOR WIE WORDT ER OVER SCHULD GESPROKEN?

In het onderzoek naar de wijze waarop de uitspraken tot uiting komen, heb ik drie groepen kunnen onderscheiden die de drie discussies over schuld uitmaken: getuigen, deskundigen en politici. De vraag die ik hier zal onderzoeken is hoe deze groepen bepalend zijn voor de vorming van het discours rondom de schuldvraag.

6.1 Getuigen

In de morele discussie wordt op persoonlijke wijze het verhaal verteld, doordat de getuigen hun ervaringen van de ellendige situatie voor de burgerbevolking in de Gazastrook beschrijven. Zij zijn de enigen die in de periode van het Gaza-conflict de beschuldiging uit de morele discussie

³⁰ *Pauw en Witteman*. VARA, NPS. 14 januari 2009.

kunnen maken, omdat de toegang tot Gaza is afgesloten voor iedereen op enkele hulpdiensten na en alleen zij kunnen vertellen wat de consequenties zijn van het geweld in het conflictgebied. Ooggetuigen uiten hun gevoel voor de getroffen onschuldige burgers die van alle kanten beschoten worden, niet kunnen vluchten, geen hulpverlening krijgen, geen huis meer hebben en over de situatie waarin dagelijks vele mensen gewond raken of sterven. De slachtoffers vertellen hoe zwaar de onmenselijke leefsituatie is en uiten hun verdriet om gedode en gewonde dierbaren, het verlies van hun huis en de angst voor het geweld waar ze mee te maken hebben.

Tamar Liebes beschrijft in haar onderzoek de wijze waarop een partij binnen een oorlogsconflict een ‘human face’³¹ krijgt, wanneer in de berichtgeving op persoonlijke wijze naar het individu wordt gekeken. De getuigen geven de Palestijnen een menselijk gezicht door de ervaringen op persoonlijke wijze te vertellen. De getuigen verwerpen het Israëliëse leger, vanwege hun gebrek aan moraliteit door met ongerechtvaardigd grof geweld onschuldige burgers aan te vallen. Binnen deze uitspraken over hoe de Palestijnse burgers lijden, worden tevens uitspraken gevormd die Israël als dader bepalen. De getuigen verwerpen de daden van het Israëliëse leger vanuit het slachtofferschap. Een slachtoffer van de beschietingen, Mohammed el Bakhry, vertelt over de situatie (B6):

[...] De hele nacht houden beschietingen vanaf de schepen ons uit de slaap. Als de vliegtuigen stoppen, nemen de schepen het over. De kinderen worden stukgeschoten. Als je naar een VN-school vlucht wordt daar gebombardeerd. Hoe moet dit verder? Laat ze ons met chemisch spul besproeien, dan is iedereen ervan af. We vinden nergens een veilig dak boven ons hoofd.³²

Het slachtoffer is hier onschuldig, want ze worden in hun slaap gewekt door de beschietingen en ook kinderen worden ‘stukgeschoten’. Ze zijn machteloos en kwetsbaar door het geweld dat van alle kanten op hen af komt, terwijl ze nergens naar toe kunnen vluchten. De dader, het Israëliëse leger, is daarentegen machtig en onkwetsbaar, want ze bombarderen van bovenaf uit de lucht en vanaf de zee de bevolking in de Gazastrook. Zij zijn hierin de overheerser van het gebied en de Palestijnen zijn degenen die overheerst worden. Het slachtoffer uit het bovenstaande citaat bepaalt vanuit de ervaring van onhoudbaar leed het geweld als een genocide praktijk, want volgens hem kunnen ze net zo goed iedereen met ‘chemisch spul besproeien’ om de Palestijnse

³¹ Liebes: 1997, p.76

³² NOVA/Den Haag Vandaag. NPS. 8 januari 2009.

burgerbevolking uit te roeien. Dat wat de Palestijnse burgers binnen deze discussie zijn, het lijdende slachtoffer van het geweld, is precies dat wat Israël niet is als gemilitariseerde machtige dader die de bevolking opjaagt. Binnen de beschuldiging vanuit de getuigen in de morele discussie worden de Palestijnen als slachtoffer binnen het conflict gepositioneerd ten opzichte van Israël als dader.

De positionering van de Palestijnen als lijdend slachtoffer ten opzichte van Israël als militaire grootmachtige dader kan beschouwd worden als een proces van de vorming van culturele identiteiten. Stuart Hall beschrijft vanuit zijn visie op culturele identiteiten dat identiteit niet een besloten gegeven is binnen een individu of een groep. Er zit geen vaste kern of essentie in mensen die hen maakt tot wie ze zijn. Culturele identiteit betreft een proces van ‘becoming as well as being’³³, oftewel een proces van ‘wording’ en ‘zijn’. Vanuit deze visie is identiteit een subjectpositie die wordt ingenomen door iemand zelf en/of die bepaald wordt door anderen binnen het discours. In de morele discussie construeren de getuigenverklaringen een culturele identiteit van de Palestijnen als het slachtoffer dat leed ondergaat en daar vanuit wordt een culturele identiteit van Israël als militaire gewelddadige grootmacht bepaald. Deze identiteiten zijn ook onlosmakelijk met elkaar verbonden, want zonder de Palestijnen als slachtoffer, is er geen dader Israël en andersom. Dit relateert aan een ander belangrijke onderdeel over de vorming van culturele identiteiten. Hall koppelt de constructie van culturele identiteit aan de relatie die iemand zelf met een ander heeft.

[...] it is only through the relation to the Other, the relation to what it is not, to precisely what it lacks, to what has been called the ‘constitutive outside’, that the ‘positive’ meaning of any term – [...] and thus it’s identity – can be constructed.³⁴

Hall verwijst tevens naar Edward Saïd over ‘the other’. Saïd zegt het volgende over de ‘ander’:

The development and maintenance of every culture require the existence of another different and competing alter ego. The construction of identity (...) involves establishing opposites and “others” whose actuality is always subject to the continuous interpretation and re-interpretation of their differences of “us”.³⁵

³³ Hall: 1994, p. 394

³⁴ Hall: 2005, p. 4-5

³⁵ Saïd: 2003, p. 332

Het gaat om het positioneren van het ‘zelf’, (*the self*), ten opzichte van een ‘ander’ (*the other*). Hierin is de relatie tot de ‘ander’ bepalend voor de constructie van een culturele identiteit. Datgene wat iemand zelf niet is, dat wat anders is, is bepalend voor de eigen en de ander zijn culturele identiteit. De Palestijnen worden in de getuigenverklaringen als onschuldig, onmachtig en onderdrukt slachtoffer bepaald en Israël wordt vanuit deze zelfde verklaringen ertegenover geplaatst als de schuldige, machtige en onderdrukkende dader. Belangrijk hierbij is dat de kant van het Israëlische leger niet wordt getoond. De militairen worden niet in beeld gebracht, noch de militaire handeling van het schieten zelf. Er wordt hier gekeken naar de consequenties van het militair handelen in de vorm van het persoonlijke verhaal vanuit de getuigenverklaring. In de beschrijving van het leed krijgt de gestelde dader Israël in de vorm van het Israëlische leger geen ‘menselijk gezicht’. Er wordt de Palestijnse burgers iets aangedaan door een dader zonder gezicht. Tamar Liebes beschrijft een consequentie van het ontbreken van beelden van een partij binnen het oorlogsconflict: ‘The absence of such close-up portrayals works to mystify and attribute greater threatening power to the other side [...]’³⁶. De afwezigheid van beelden van het Israëlische leger maakt de dader onzichtbaar. Dit versterkt de constructie van een dader die ongrijpbaar is en daarmee een grotere dreiging vormt voor de andere zijde, de Palestijnse burgers in de Gazastrook. Het maakt van Israël een grootmacht dat met zijn leger ongezien en onvoorzien burgerdoelen kan aanvallen en slachtoffers maakt. Vanuit de getuigenverklaringen wordt een culturele identiteit geconstrueerd van de Palestijnen in de Gazastrook en als ‘zelf’ bepaald, vanuit het menselijke persoonlijke verhaal over het leed. Daarbinnen wordt er afgezet tegen een gevreesde machtige geweldpleger, de militaire dader Israël als ‘ander’. Deze constructie wordt echter niet enkel gemaakt binnen de morele discussie. Ook de wijze waarop de beschuldiging in de morele discussie door getuigen wordt gevormd ten opzichte van de beschuldiging in de militaire discussie door deskundigen, is bepalend voor de constructie van deze culturele identiteiten.

6.2 Deskundigen

In tegenstelling tot de morele discussie, wordt de argumentatie in de militaire discussie om tot een beschuldiging aan Hamas te komen, gevormd door een rationeel, onpersoonlijk verhaal van deskundigen. Het zijn ook enkel de deskundigen (naast de getuigen) die over het handelen van

³⁶ Liebes, p. 72

het leger kunnen vertellen, want er is geen pers toegestaan in de Gazastrook die de militairen in actie kunnen zien. De deskundigen beargumenteren een militaire rechtvaardiging voor het geweld dat het Israëlische leger gebruikt. Er komen geen militairen zelf aan het woord, of mensen die te lijden hebben onder aanvallen van Hamas, maar enkel autoriteiten die een bewering maken dat Hamas vanuit burgerdoelen raketten afschiet. Een beschuldiging op militaire gronden vanuit het zakelijke verhaal van de rechtvaardiging van geweld, staat tegenover een beschuldiging op morele gronden vanuit het persoonlijke verhaal van de lijdende mensen in de Gazastrook. Het Israëlische leger, waarvoor de deskundigen het opnemen, krijgt geen menselijk gezicht maar enkel een verwoording binnen een rationeel, militair expertiseverhaal. Dit in tegenstelling tot de Palestijnen in de Gazastrook, waarvan de getuigen juist een heel persoonlijk, menselijk beeld vormen.

Het verschil in het tonen van menselijkheid doet denken aan een vorm van ‘verpersoonlijking’. Dit wordt door Tamar Liebes in haar onderzoek naar de berichtgeving in de Amerikaanse en Israëlische media over o.a. de eerste Intifada omschreven als: ‘[...] personalizing, in that the humanity of the two sides is asymmetrically portrayed’³⁷. Deze ‘verpersoonlijking’ kan beschouwd worden als een manier van verbeelding in de berichtgeving, waarin de menselijkheid van twee partijen binnen het conflict onevenwichtig vertoond wordt. Liebes ziet dit echter als een *framing* mechanisme³⁸, een standaard werkwijze om een frame te creëren, wat de journalistiek hanteert en die bepaald is door de sociaal-culturele achtergrond van het land. Het gaat mij echter niet om de achterliggende journalistieke intenties ervan, ongeacht of deze er nu zijn of niet, maar om de consequenties van deze asymmetrie voor de wijze waarop de schuldvraag wordt behandeld. Verpersoonlijking bekrachtigt binnen het discours over de schuldvraag de culturele identiteit van de Palestijnen als lijdend slachtoffer ten opzichte van het Israëlische leger als militaire aanvallende grootmacht. Dit komt tot uiting in de verdediging die de deskundigen beargumenteren voor de rechtvaardiging van het Israëlische leger.

Er wordt vanuit deskundigen geprobeerd de slachtofferidentiteit van de Palestijnen te ondermijnen, door de expertise van het militaire handelen van Israël te benoemen en te prijzen in de wijze waarop het gericht op Hamas weet te schieten en niet op burgerdoelen. Het suggereert dat het leed niet zo groot is vanwege het militaire handelen. Echter, het leed van de Palestijnen is

³⁷ Liebes, p. 73

³⁸ Liebes, p. 70-79

vanuit persoonlijke ervaringen tot uiting gebracht. Het is moeilijk te verkroppen dat een militair beleid geprezen moet worden, wanneer daarentegen mensen hun persoonlijk lijden, hun pijn en hun verdriet hebben getoond. Het onnodige lijden van onschuldige mensen is als ‘mens zijn’ moeilijk te accepteren. Wanneer iemand dat rationeel wegwijs als een bijkomstigheid van de militaire strijd en het mensenleed marginaliseert, is deze persoon als vreemd en verwerpelijk te beschouwen. Een verdediging van het geweld door dit leed te bagatelliseren, bevestigt Israël enkel als militaire grootmacht die niet zoveel geeft om de mensenlevens. De volgende passage uit een interview van *NOVA* tussen Clair Polak en ambassadeur Harry Kney-Tal geeft dit ook aan (B6):

Harry Kney-Tal: [...] Het aantal doden loopt nu tegen de 800.

Polak: Dat is toch best veel?

Kney-Tal: Vergeleken met soortgelijke militaire operaties door democratische coalities, denk ik dat 't toch minder is dan bijvoorbeeld in Irak, Kosovo of Afghanistan. We schatten het aantal burgerslachtoffers op 10 tot 15 procent.

Polak: Internationale organisaties houden het op 25 tot 40 procent.

Kney-Tal: Ik hoorde gister dat het maar 25 procent was.

Polak: Maar? Dat is veel.

Kney-Tal: Natuurlijk. Oorlog is 'n lelijke activiteit van de mens. En als mensen oorlog voeren, hebben ze daar vast een goede reden voor.

Polak: Er is natuurlijk veel kritiek vanwege die burgerslachtoffers in Gaza. Bijvoorbeeld bij de VN-school op maandag. Laten we eens even kijken.³⁹

De slachtoffers aan Palestijnse zijde worden enkel in cijfers en procenten beschreven, waar de eerder besproken huilende burgers met omgekomen familieleden en verwoeste levens tegenover staan. Het gebrek aan menselijkheid en de zakelijkheid van de militaire argumentatie van de deskundigen, creëert een afstand en daarmee het ‘anders zijn’ dan de lijdende burgerbevolking welke op persoonlijke wijze wordt vertoond. De Palestijnen staan juist dichtbij, door begrip voor het leed, waardoor Clair Polak ook voor hen opkomt tegen de militaire argumentatie. Hierin wordt de Israëlische identiteit van een machtig leger dat de burgers wil aanvalt ten opzichte van de lijdende Palestijnse burgerbevolking bekrachtigd.

Er wordt tevens door de deskundigen gesteld dat niet Israël verantwoordelijk voor het leed is, maar Hamas. De deskundigen proberen hiermee de identiteit van Israël als dader te ondermijnen door Hamas als veroorzaker van het slachtofferleed aan te wijzen. Zij gebruiken de

³⁹ *NOVA/Den Haag Vandaag*. NPS. 8 januari 2009

aanwezigheid om de schuld van het slachtofferleed bij Hamas te leggen, maar Hamas is nauwelijks te zien en het bewijs voor hun aanwezigheid én hun geweldpleging blijft uit. We krijgen op enkele contextloze beelden na, geen bewijzen van de daden van Hamas te zien, noch mogelijke consequenties daarvan voor de Israëliërs. Er wordt enkel vanuit militaire uitleg een dader genoemd, maar Hamas is niet te zien. Dat wordt bekrachtigd door de persoonlijke getuigenissen uit de morele discussie waarin de aanwezigheid van Hamas wordt tegengesproken. Hamas is geen partij en wordt als afwezige gesteld in de programma's. De verdediging vanuit de deskundigen is gericht op rechtvaardiging van het geweld waar de burgers onder lijden, door een dader die er niet is als 'ander' te positioneren. Het is niet mogelijk een identiteit van Hamas als dader te construeren voor het leed van de Palestijnen. De verhouding tussen de Palestijnse slachtoffers en het Israëliëse leger blijft bestaan.

6.3 Politici

Het verhaal van de getuigen en van de militair deskundigen wordt samengebracht door de Nederlandse politici (en oud-politici). In de discussie over disproportionaliteit worden deze met elkaar verhouden. Het verhaal van het leed vormt de basis van de discussie van waaruit schuld wordt behandeld. Israël gebruikt volgens de politici disproportioneel geweld gezien de consequenties die het heeft voor de Palestijnse burgerbevolking. Het menselijk lijden is universeel begrijpelijk omdat het 'de mens' betreft. Het onnodige leed dat mensen wordt aangedaan is iets wat iedereen erg vindt. De lijdende mens is het 'zelf' waarmee we ons kunnen identificeren. Dit blijkt uit de onvoorwaardelijke steun die de politici aan de Palestijnse slachtoffers geven door een verzoek aan de regering om Israël te veroordelen. Israël is de 'ander' die als machtige militaire staat deze onschuldige mensen niet gelegitimeerd en buitenproportioneel leed aandoet. Het handelen van het Israëliëse leger valt hiermee buiten de normen van menswaardigheid en schendt de mensenrechten, waarop de discussie over disproportionaliteit gebaseerd is. Er is onbegrip voor het militaire verhaal, oftewel voor de rechtvaardiging van het geweld, doordat er zoveel leed door wordt veroorzaakt wordt. Harry van Bommel geeft dit ook aan in een uitzending van *Goedemorgen Nederland* (E1):

Van Bommel: Ja, zelfbescherming, zelfverdediging, dat is wat anders dan wat er nu gebeurt. Dat zie je ook aan de wijze en de mate waarin geweld wordt gebruikt, ook aan de mate waarin er slachtoffers vallen. Grootschalig geweld, volledige omsingeling van de

Gazastrook, het volledig afknippen van de bevolking van de Gazastrook, een humanitaire ramp. We hebben nog niet kennis van het begin van wat er nu gebeurt in Gaza.⁴⁰

Er is geen begrip voor het handelen van het Israëlische leger en daarmee voor Israël, gezien de huidige situatie van de Palestijnse burgerbevolking. De beschouwing dat het een daad van zelfverdediging is, wordt verworpen, omdat het Israëlische leger tegenover de Palestijnse burgerbevolking wordt geplaatst. Zij hebben in deze situatie het meest te lijden en krijgen steun vanuit hun positie als de ‘zwakken’ in de huidige situatie. Israël wordt daarmee als de ‘ander’ gepositioneerd ten opzichte van het slachtoffer, de Palestijnen als het ‘zelf’. De culturele identiteit van Israël als machtige bewapende dader wordt bekrachtigd vanuit het begrip voor het leed.

Dat de lijdende mens begrijpelijk is en wij als mens de kant van het onschuldige slachtoffer steunen, blijkt ook uit de verdediging van politici tegen de gestelde disproportionaliteit. Het handelen van het Israëlische leger wordt door deze politici als een daad van zelfverdediging beschouwd, waarin Israël het slachtoffer is van de aanvallen van Hamas. Echter, enkel gekeken naar de huidige situatie is Israël niet als slachtoffer te positioneren. Het geweld vanuit Hamas heeft in de huidige situatie te weinig kracht, want de raketten die ze afvuren komen niet ver. Bovendien heeft de Israëlische bevolking een goede beschermingsmogelijkheid aan schuilkelders, waardoor het gestelde geweld vanuit Hamas nauwelijks doel treft. De consequenties van het geweld van Hamas zijn te beperkt om Israël als slachtoffer te bepalen. Temeer daar het leed aan Palestijnse zijde en het gebruikte geweld vanuit Israël er weer tegenover wordt geplaatst.

De benoemde zelfverdediging van Israël is een discussiepunt dat doet denken aan een visie op de historische situatie waarin Israël bedreigd werd door de Arabische wereld in de periode voorafgaand en rondom de Zesdaagse Oorlog 1967. Toen was Israël het kleine land dat door de landen Syrië, Jordanië en Egypte werd aangevallen. Het slachtoffer was Israël dat bedreigd werd met de vernietiging van de staat Israël vanuit de wil van de Arabische wereld om een bevrijding van Palestina te bewerkstelligen. Het bewijst de historische veranderlijkheid die het discours bepaalt, zoals Edward Said beschrijft over het proces waarin het bepalen van ‘others’ deel uitmaakt van constructie van identiteiten:

⁴⁰ *Goedemorgen Nederland*. KRO. 5 januari 2009.

Each age and society re-creates its “Others”. Far from a static thing then, identity of self or of “other” is a much worked-over historical, social, intellectual, and political process that takes place as a contest involving individuals and institutions in all societies.⁴¹

Binnen deze historische situatie zouden de Arabische landen, de Islamitische wereld, als de ‘ander’ beschouwd kunnen worden ten opzichte van bedreigde Joden van de staat Israël als het ‘zelf’. De Tweede Wereldoorlog en daarmee het antisemitisme lag nog vers in het geheugen en toen was het Israël dat een slachtofferidentiteit paste. Het huidige discours gaat daar niet over, omdat er zoveel leed is aan de kant van de Palestijnen en daarentegen nauwelijks aan de kant van Israël. De discussie over disproportionaliteit vanuit de politici geeft ook aan dat dit niet opgaat in de situatie zoals die nu is. Het gaat er in deze om hoeveel geweld Hamas op dit moment gebruikt ten opzichte van het geweld dat Israël nu gebruikt en het ongerechtvaardigde leed dat op dit moment de Palestijnen wordt aangedaan. Israël is in deze periode de ‘ander’ doordat het land als de grote geweldpleger wordt bepaald, in tegenstelling tot hun slachtofferschap in de jaren zestig.

In zowel de argumentatie vóór een disproportioneel handelen van Israël als een verdediging daartegen vanuit zelfverdediging, gaat het om wie het slachtoffer is. Het lijden van de mens staat centraal in deze discussie. Het gaat nauwelijks om de historische, politieke verhoudingen, noch over beleidsvoering vanuit de partijen binnen het conflict, noch over wereldwijde besluiten die het conflict betreffen. De politieke discussie over schuld wordt bepaald door universele normen van menswaardigheid, waarin het lijden van de onschuldige mens de maatstaf wordt voor veroordeling. Het is een depolitisering van het conflict. Echter, doordat de discussie gevoerd wordt door politici heeft het wel consequenties op politiek niveau. Dit blijkt ook uit de wijze waarop de geopolitiek erbij betrokken wordt. Hun slachtofferschap vormt het standpunt dat de Palestijnen in de Gazastrook met rust gelaten moeten worden en recht hebben op een normaal leven zonder beperking van levensvoorzieningen en bewegingsvrijheid in en uit het gebied. Dat behoudt een wil tot inperking van de macht en rechten van Israël om het gebied te bepalen zoals zij dat willen. Het leed bepaalt de standpunten van de politieke discussievoering.

⁴¹ Saïd: 2003, p. 332

7. DAVID VERSUS GOLIATH

De verhouding die in de berichtgeving wordt geconstrueerd tussen de Palestijnen als lijdend slachtoffer onder het geweld van Israël als militaire dader, doet denken aan het verhaal van David versus Goliath. In dit van oorsprong Bijbelse verhaal komen de ondergeschikte, getergde Israëliërs met hun weinig bewapende, kleine David op tegen de machtige en tot dan toe onverslaanbare, bewapende Goliath van de Filistijnen. David heeft geen zwaar geschut, maar overwint met slimheid door enkel een steen tegen het hoofd van Goliath te werpen en vervolgens het hoofd er af te hakken met Goliath zijn eigen wapens. Dit verhaal heeft lange tijd symbool gestaan voor de grote dreiging van de Arabische wereld als Goliath ten opzichte van het kleine land Israël als David. In wetenschappelijk onderzoek naar het Palestijns-Israëliësch conflict in de media wordt aan dit verhaal gerefereerd, waarbij er wordt gesteld dat hierin een omgekeerde verhouding van Israël als Goliath en de Palestijnen als David wordt geportretteerd. Deze verhouding tussen David en Goliath wordt gekaderd binnen onderzoek naar frames die de journalistiek hanteert (Wolfsfeld: 1997, Liebes: 1997). Tamar Liebes benoemt het een ironische verbeelding van het traditionele verhaal:

American television preferred the David-Goliath frame, that is, of a victim in distress rising against a powerful oppressor. Use of this metaphor is ironic, of course, in that it reverses the traditional image, which by now seems remote, of the State Israel as David overcoming the Arab Goliath.⁴²

Liebes stelt dat de Amerikaanse televisie een David en Goliath frame hanteert in de berichtgeving over de eerste Intifada in 1987. De berichtgeving portretteert hierin de stenenwerpende Palestijnen als het lijdende slachtoffer dat als een David opkomt tegen de onderdrukker Israël als Goliath. Het is volgens Liebes een kentering van het traditionele beeld dat Israël als David de Arabische Goliath moet overwinnen.

De behandeling van de schuldvraag in de berichtgeving op de publieke omroepen doet eveneens denken aan een verhouding tussen de Palestijnse burgerslachtoffers als David en de militaire grootmacht Israël als Goliath. Echter niet als een vorm van *framing*. Vanuit *framing* bekeken is een David en Goliath frame een onveranderlijk kader dat een betekenis geeft aan de berichtgeving binnen een gestelde sociaal-culturele context. In dit onderzoek wordt een David en

⁴² Liebes: 1997, p.73

Goliath geconstrueerd door de berichtgeving zelf. De drie verschillende discussies over schuld construeren in de relatie tot elkaar culturele identiteiten die als een David en een Goliath beschouwd kunnen worden. De culturele identiteit van de Palestijnen als lijdende burgerbevolking die getergd wordt door het geweld van een gemilitariseerde dader, is een David die te lijden heeft onder de aanvallen van de machtige Goliath. De geconstrueerde culturele identiteit van Israël als militaire grootmacht die ongerechtvaardigd geweld gebruikt tegen onschuldige burgers, is de onderdrukkende, sterke Goliath die met zwaar geschut de wapenloze David aanvalt. Een verhouding tussen David tegenover Goliath is hier echter nog niet volledig, want David komt in opstand tegen Goliath en vanuit de geconstrueerde identiteiten zijn de Palestijnen als David enkel de zwakke, lijdende partij. Pas wanneer de politiek in de discussie over disproportionaliteit het leed van de Palestijnse burgerbevolking verhoudt met het militaire handelen van het Israëlische leger, worden de Palestijnen een David en Israël de gewelddadige, aanvallende Goliath die bestreden moet worden. De Palestijnen worden gepositioneerd als het zwakke, lijdende slachtoffer. Hierdoor krijgen zij als het ‘zelf’ vanuit begrip voor het leed, steun van derden om op te komen tegen de ‘ander’, Israël, als machtige dader. De politici die het disproportioneel vinden, nemen het op voor de Palestijnse slachtoffers en veroordelen Israël vanuit die steun. Het is de politiek die de steen gooit waarmee David, als de Palestijnen, opkomt tegen Israël als Goliath. Dit wordt doorgetrokken naar een geopolitieke verhouding, waarin Israël als Goliath de overheerser van de Palestijnse gebieden is waartegen de Palestijnen als David opkomen.

De verhouding tussen de Palestijnen als David en Goliath als Israël is hiermee niet een neutrale en evenwichtige verhouding. David is de zwakke partij, maar weet door slimheid enkel met één eigen steen de bewapende Goliath te overmeesteren. Dit komt overeen met de Palestijnen die als de zwakke slachtofferpartij vanuit hun eigen lijden, opkomen tegen het sterke Israël met zijn groot gemilitariseerde leger. De Palestijnen worden namelijk machtiger en sterker dan Israël, door middel van de steun die zij als slachtoffer krijgen voor het leed dat ze ondergaan. Het begrip voor de onschuldig lijdende mens, voor het ‘zelf’, tegenover de afkeur van de geweldpleger die dit de mens aandoet, de ‘ander’, creëert een onevenredige verhouding tussen de partijen. De drie discussies over schuld vormen in verhouding met elkaar een asymmetrische berichtgeving, waarin er steun is voor de Palestijnen als de ‘zakkere’ partij David, die daarmee macht verkrijgt en deze keert tegen Israël als de ‘sterkere’ partij Goliath.

De asymmetrie van deze verhouding geeft aan dat de publieke omroep en de politiek, zoals deze in de berichtgeving discussie voert, positie innemen binnen het conflict. Zij voeren het proces van weging uit tussen de verschillende verhalen over schuld. De publieke omroep levert de gewichten waarmee wordt gewogen, door de verhalen in de drie discussies tot uiting te brengen. De politiek maakt daarbinnen de weging in de politieke discussie. Ze begrijpen het slachtofferleed en ondersteunen daarin de morele discussie en ze verwerpen het militaire geweld en geven de militaire discussie minder betekeniswaarde, want het resultaat is vanuit de politieke discussie het bieden van steun aan de Palestijnen om op te komen tegen Israël. Deze politieke weging is weer bepalend voor de betekenis van de totale berichtgeving van de publieke omroep. De wijze waarop er over de schuld wordt gesproken in de drie discussies tezamen, oftewel de totale berichtgeving, vormt namelijk de David en Goliath verhouding.

De constructie van een verhouding waarin de Palestijnen lijden en steun moeten krijgen om tegen Israël op te komen, is een opmerkelijk sterke positiebepaling gezien de taak van de publieke omroep en de politiek om diversiteit aan perspectieven te waarborgen. Het leed van de Palestijnen is hierin bepalend. Het standpunt is gebaseerd op de onschuldig lijdende mens die beschermd moet worden. Het is een ondersteuning van het zwakke slachtoffer tegenover de machtige dader. Het menselijke lijden is universeel begrijpelijk en kan de verscheidenheid aan meningen verenigen. Niemand wil dat mensen op deze wijze te lijden hebben en om dat te stoppen moet de geweldpleger worden tegengehouden.

De steun voor de slachtofferpartij is echter een standpunt van tijdelijke aard. De schuldvraag is veranderlijk aan de situatie van een bepaald moment in tijd en plaats en wie daarin als slachtoffer en dader gezien worden. Zoals Tamar Liebes ook aangeeft, heeft er in de loop der tijd een kentering plaatsgevonden in de door haar benoemde verbeelding van David en Goliath. Ze gaat verder niet in op wat deze kentering behoudt, maar ze erkent een verandering. De discursieve constructie van de Palestijnen als David die lijden en opkomen tegen Israël als grootmachtige dader Goliath zou, zoals in de vorige paragraaf ('politici') beschreven, ondenkbaar zijn in een andere tijdsperiode uit de geschiedenis. Zoals in de periode van de Zesdaagse Oorlog, waarin Israël opgejaagd werd en moest opkomen tegen de Arabische landen die de staat Israël wilden vernietigen. Israël zou in die periode als de lijdende David beschouwd kunnen worden, die het opneemt tegen de aanvallen van de Arabische landen als Goliath. Afhankelijk van de wijze waarop er toentertijd over schuld werd gesproken in de berichtgeving

en in de politiek, kan er een historische verandering worden opgemerkt, waarin de partijen binnen het conflict in omgekeerde wijze als een David en Goliath gevormd kunnen zijn. Ik heb mij in dit onderzoek gericht op de behandeling van de schuldvraag in de berichtgeving van het Gaza-conflict. Om meer inzicht te verkrijgen in deze historische veranderlijkheid, zou een onderzoek naar de berichtgeving en politieke opinie in deze tijdsperiode een interessant vervolgonderzoek zijn.

Het bieden van steun voor het slachtoffer brengt door de veranderlijkheid van maatschappelijke situaties enkel een verschuiving teweeg in het steunen en afwijzen van partijen uit het conflict voor bepaalde periodes van een beperkte duur. Het is een visie voor de korte termijn, waarin politiek-historische perspectieven en de situatie van verschillende mensen die aan het conflict verbonden zijn, worden uitgesloten. Dit beperkt het begrip en daarmee wellicht mogelijke bijdragen tot een oplossing. Het is daarom nader te overwegen of de publieke omroep en de politiek hun houding binnen het conflict door slachtofferleed moeten laten bepalen. Het leed is een aanleiding of een sterke motivatie om het conflict onder de loep te nemen, maar het zou niet het begrip ervan geheel moeten bepalen. Temeer daar de steun voor het slachtoffer zelfs leidt tot uitspraken op het geopolitieke niveau van het conflict. Dit heeft grote maatschappelijke consequenties voor op de lange termijn, waardoor het niet enkel door veranderlijk slachtofferschap van een zijde bepaald zou moeten worden. De onbetwistbare ernst van het leed en de verwerpelijkheid van het lijden van onschuldige burgers verdient de aandacht van het publiek. Aan de publieke omroep en de politiek echter de taak om zich hier niet toe te beperken, maar onderhandeling te brengen die vanuit de veranderlijkheid van de samenleving onontbeerlijk is aan de behandeling van een maatschappelijk groot conflict als het Palestijns-Israëlijs conflict.

8. BIBLIOGRAFIE

Literatuur

Foucault, M. *The Archaeology of Knowledge. And the Discourse on Language*. Vert. A.M.

Sheridan Smith. New York: Vintage Books, 2010

Gamson, W.A. en Modigliani. 'A Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power. A

Constructionist Approach.' In: *The American Journal of Sociology*, Vol. 95, No. 1, juli 1989, p. 1-37.

Hall, S. 'Cultural identity and Diaspora.' In: *Colonial Discourse and Postcolonial Theory: A*

Reader. Red. Patrick Williams and Laura Chrisman. New York: Columbia UP, 1994: p. 51-84

Hall, S. 'Who Needs Identity?' In: *Questions of cultural identity*. Red. Stuart Hall en Paul du

Gay. London: SAGE Publication Ltd., 2005: p. 1-17

Liebes, T. *Reporting the Arab-Israeli Conflict: How Hegemony Works*. London: Routledge, 1997.

Said, E. *Orientalism*. London: Penguin Books, 2003.

Wolfsfeld, G. *Media and Political Conflict. News from the Middle East*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Website

'Van Bommel: Intifada. Palestina vrij!' *Elsevier.nl* Januari, 2009. 01-08-2010.

<http://www.elsevier.nl/web/10218351/Nieuws/Nederland/Van-Bommel-Intifada,-Palestina-vrij.htm?rss=true>.